

Jaunimo mokyklų vaidmuo taikant Travis Hirschi socialinės kontrolės teoriją

R a d v i l ė M A S K U L I Ū N A I T Ė
Nepriklausoma tyrėja

Pagrindinės sąvokos: *socialinės kontrolės teorija, jaunimo mokykla, delinkventinis elgesys, jaunuolis.*

Ivadas

Atsižvelgiant į tai, jog jaunuoliai daugiausia laiko praleidžia mokykloje, prasminga tirti ir analizuoti švietimo sistemą kaip vieną iš galimų prevencinių priemonių, galinčių padėti delinkventams išspręsti elgesio, prieštaraujančio visuomenės normoms, problemas. Mokyklų vaidmenį jaunuolio socializacijos procese pripažįsta ir Travisas Hirschi, akcentuojantis, kad mokyklos funkcija – ugdyti mokinių prosocialų elgesį, formuoti tikslus, stiprinti socialinius įsipareigojimus (H i r s c h i 1974). Kalbant apie į delinkventinį elgesį linkusį jaunimą, vienu svarbiausių akcentų tampa jaunimo mokyklų (kitaip dar vadinamų alternatyviomis) vaidmuo. Darytina prielaida, kad jaunimo mokykla gali būti viena iš pagrindinių socializacijos tarpininkų į delinkventinį elgesį linkusiems jaunuoliams, galinti nulemti jaunuolių ateities perspektyvas. Atsižvelgiant į tai, kad jaunimo mokyklų įtaka į delinkventinį elgesį linkusiems jaunuoliams tirta mažai, būtina išsamiai išnagrinėti jos reikšmę ir poveikį. Šio straipsnio tikslas – ištirti jaunimo mokyklų vaidmenį į delinkventinį elgesį linkusiam jaunimui, taikant Travis Hirschi socialinės kontrolės teoriją.

Mokykla kaip socializacijos tarpininkas

Jaunuoliams, linkusiems į delinkventinį elgesį, įtaką daryti gali socialinės institucijos, veikiančios kaip apsauginė priemonė. Viena svarbiausių tokių institucijų – švietimo sistema, atsakinga už jaunuolių socialinių įgūdžių ugdymą, visuomeninių vertybių ir tikslų skiepimą, kontrolės užtikrinimą ir taisyklių, kuriomis turi vadovautis kiekvienas visuomenės narys, akcentavimą. Švietimo institucijų svarbą į delinkventinį elgesį linkusiems jaunuoliams akcentuoja Hirschi (Ibid.). Autoriaus teigimu, ugdymo įstaigų, tiksliau – mokyklų, vaidmuo tampa itin svarbus tada, kai patiriama socializacijos nesėkmių šeimoje – jaunuolis ima veikti pagal natūralius impulsus, siekia patenkinti individualius, tačiau ne visuomeninius tikslus,

yra linkęs į delinkventinį elgesį (Ibid.). Todėl būtent mokykla, anot Hirschi (Ibid.), tampa institutu, atliekančiu socializacijos funkcijas ir suteikiančiu pagrindą, į kurią atsiremdamas jaunuolis gali veikti visuomenėje. Paminėtina, kad mokykla jaunuoliui suteikia ne tik išsilavinimą, bet ir užtikrina socialinę kontrolę, stiprina jo savikontrolę, o tai lemia lengvesnį bendrų taisyklių, vertybių ir normų perėmimą (Ibid.). Mokyklos kaip itin svarbaus socializacijos tarpininko vaidmenį akcentuoja Peteris L. Bergeris ir Thomas Luckmannas. Autoriai pabrėžia, jog socializacija yra nuolatinis ir nenutrūkstantis procesas, kuriame labai svarbų vaidmenį atlieka ne tik šeimos, bet ir institucijos, padedančios internalizuoti žinojimą, visuotinai priimtas taisykles ir normas (B e r g e r, L u c k m a n n 1991). Paulis Omajo Omaji papildoma, kad mokykla yra pagrindinė socialinė institucija ir vienintelė socialinės kaitos ir vertybių perdavimo priemonė, atsakinga už jaunuolių rizikingo elgesio prevenciją ir intervenciją, kai šis elgesys pasireiškia (O m a j i 1992). Mokykla padeda plėtoti prosocialias vertybes, stiprina tarpusavio ryšius ir įsipareigojimus, skatina siekti bendrų tikslų (G o t t f r e d s o n 2000) ir yra veiksmingiausia priemonė kovojant su delinkventiniu jaunuolių elgesiu, kai to nepajėgia padaryti pirminė socialinė grupė – šeima (O m a j i 1992).

Švietimo institucijos, tiesiogiai orientuotos į delinkventus, paprastai vadinamos jaunimo mokyklomis. Tai yra institucijos, suteikiančios papildomą pagalbą, užtikrinančios didesnę kontrolę, padedančios spręsti asmenines ir socialines problemas bei skatinančios grįžti į tradicinę švietimo sistemą (C o s t e l l o 1949). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad jaunimo mokyklos jaunuoliams, pašalintiems ar iškritusiems iš tradicinių švietimo sistemos įstaigų, dažnai tampa vienintele ir paskutine pagalbos priemone, galinčia juos reintegruoti į visuomenę ir į ugdymo procesą.

Mokslinėje literatūroje jaunimo mokyklos dažnai vadinamos alternatyviomis mokyklomis (G o l d, M a n n 1982; L e h r ir kt. 2009). Įprastas bendrojo ugdymo įstaigas autoriai vadina tradicinėmis. Martino Goldo ir Davido W. Manno teigimu, pagrindinė priežastis, dėl ko jaunuoliai pradeda lankyti jaunimo (alternatyvias) mokyklas – pašalinimas iš tradicinių ugdymo įstaigų dėl dažnų taisyklių pažeidimų, grėsmę keliančio elgesio mokykloje, šeimoje, viešojoje erdvėje (G o l d, M a n n 1982). Camilla A. Lehr ir bendraautoriai akcentuoja ir kitus aspektus – prastus mokymosi rezultatus, emocines ir elgesio problemas, piktnaudžiavimą psichotropinėmis medžiagomis (L e h r ir kt. 2009). Jaunimo mokyklų koncepcijoje (JMK 2006, Nr. 7–263) šie mokiniai apibūdinami kaip turintys psichologinių problemų, nemotyvuoti, susiduriantys su mokymosi sunkumais, nepritapę tradicinėse ugdymo įstaigose, gyvenantys nepalankioje aplinkoje.

Plačiau kalbant apie jaunimo mokyklas kaip vieną iš švietimo sistemos sudedamųjų dalių, galima teigti, kad jos yra „viena iš kertinių institucijų, kurioje vyksta socializacija ir įdiegiamos vertybės, kaip legitimiū būdu reikia siekti visuomenės kultūrinių tikslų“ (J u s t i c k a j a ir kt. 2015, 179). Paminėtina, kad jose ugdomos asmenybės ir užtikrinamas tobulėjimas, suteikiamas ugdymas ir ateities pers-

pektyvų galimybės (Ibid.), vykdoma socializacija ir socialinė korekcija (O m a j i 1992). Jaunimo mokyklų efektyvumą aptaria ir Cheryl M. Lange bei Sandra J. Sletten. Autorių teigimu, išskirtiniai šių mokyklų privalumai yra mažos bendruomenės, mokytojų ir mokinių tarpusavio sąveika, kuriama palanki aplinka, vykdomas aktyvus socializavimas, organizuojamas lankstus mokymo procesas, skatinamas mokinių bendradarbiavimas (L a n g e, S l e t t e n 2002). Atsižvelgdami į jaunimo mokyklos mokinių patiriamas problemas, Goldas ir Mannas akcentuoja šių mokyklų svarbą ir išskiria tris būtinus jų veikimo principus tam, kad būtų pasiektas realus jaunuolių pokytis ir šios mokyklos veiktų kaip prevencinė-reintegracinė priemonė (G o l d, M a n n 1982). Autorių teigimu, pirmiausia šioms mokykloms būtinos lankstesnės mokymo programos ir siekis turėti mažiau formalių procedūrų ir taisyklių nei tradicinėje mokykloje (Ibid.). Antra labai svarbi priemonė yra mokyklos darbuotojai – jie turi būti lankstūs ir tolerantiški, suprantantys bendravimo bei santykių svarbą ir neturintys jokios išankstinės nuostatos mokinių atžvilgiu. Trečia priemonė, akcentuojama autorių (Ibid.), – mažos klasės, labiau individualizuotos veiklos, organizuojamos atsižvelgiant į mokinių silpnybes ir stiprybes ir taip siekiant juos labiau motyvuoti. Įgyvendinti šie trys veikimo principai gali lemti sėkmingą mokinių dalyvavimą mokymosi ir ugdymo procese, prosocialių vertybių perėmimą, komunikacinių įgūdžių ugdymą, sėkmingą integraciją į visuomenę (Ibid.). Josepho E. Walterio teigimu, mokykloje labai svarbi ir motyvacinė sistema, susidedanti iš apdovanojimų ir sankcijų (W a l t e r 2014). Sankcijos lemia, kad, bijodami būti nubausiti, mokiniai siekia elgtis pagal mokykloje nustatytas taisykles. Tai padeda perorientuoti jų elgesį nuo delinkventinio į konformistinį. Apdovanojimai už tinkamą elgesį mokykloje mokinius įtraukia į mokymosi procesą ir skatina siekti gerų mokymosi rezultatų (Ibid.).

Įtampos teorijos šalininkai kritikuoja mokyklą kaip apsauginę priemonę, galinčią sumažinti jaunuolių polinkį į delinkventinį elgesį (G o t t f r e d s o n 2000). Jie teigia, jog mokykla yra svarbi socialinio mechanizmo, skatinančio delinkventinį elgesį, dalis. Michelis Foucault tvirtina, kad mokyklos struktūrą yra persmelkusi galia, pasireiškianti mokymosi ir veiklų proceso organizavimu, stebėjimu ir priežiūra (F o u c a u l t 1978). Caros Robinson teigimu, mokykla yra viena iš struktūrų, kuriose formuojama, perkuriama, stiprinama, koreguojama jaunuolių tapatybė. Šioje struktūroje egzistuoja aiškiai nubrėžtos elgesio ribos, taisyklės ir vertybės, slopinančios jaunuolių savarankiškumą, nepriklausomybę ir laisvą savęs kūrimą (R o b i n s o n 2009). Michelis de Certeau papildo, kad struktūrose, kuriose egzistuoja griežtos taisyklės, normos ir kontrolė, ribojami jaunuolių individualių tikslų ir troškimų siekiai (D e C e r t e a u 1984). Audros Mitchell ir Liamas Kelly 'io teigimu, socialiniai veikėjai nuolatos siekia perkurti savo elgesį pagal tai, koks jiems atrodo tinkamiausias (M i t c h e l l, K e l l y 2010). Kiekvienas žmogus gali kontroliuoti savo elgesį, vadinasi, gali elgtis taip, kaip labiausiai priimtina (F o u c a u l t 1978). Vis dėlto artimoje jaunuolių aplinkoje ir mokykloje akcentuojamų vertybių ir taisyklių skirtumai neretai lemia vertybių konfliktą. Dėl

šios priežasties būdami struktūrose, kuriose jaučiama galia, kontrolė ir akcentuojami jų vertybių neatitinkantys elgesio standartai, jaunuoliai ima maištauti, kritikuoti, priešintis, siekia ištrūkti (F o u c a u l t 1978; R o b i n s o n 2009; D e C e r t e a u 1984). Taigi vertybių konfliktas pasireiškia pasipriešinimu, ginčais ir yra tiesioginis atsakas į kontrolės ir galios kūrimo strategijas mokyklos struktūroje (M i t c h e l l, K e l l y 2010).

Akcentuotina, kad mokyklų sistema dažnai yra orientuota į mokinių vertinimą ir skirstymą (S h o e m a k e r 2009) – čia mokiniai lyginami vieni su kitais, o už netinkamą elgesį jiems taikomos sankcijos (F o u c a u l t 1982). Nuolatinis mokinių lyginimas, griežtos elgesio normos, pasak Donaldo J. Shoemakerio, skatina nusivylimą, norą nusižengti taisyklėms (S h o e m a k e r 2009). Albertas K. Cohenas papildo, kad mokykloje, kurioje visi mokiniai vertinami pagal vienodus standartus, neatsižvelgiant į jų asmenybę, poreikius bei galimybes šiuos standartus pasiekti, delinkventinis elgesys gali būti laikomas natūralia reakcija į struktūrinius apribojimus (C o h e n a s 1955).

Aptarti struktūriniai mokyklų trūkumai leidžia daryti prielaidą, kad jaunimo mokyklos, kaip prevencinė ir pagalbinė priemonė, pačių jaunuolių dažnai suvokiamos kaip bausmė, o ne pagalba (C o s t e l l o 1949). Tai lemia prieštaringas jų reakcijas, trikdo sėkmingą mokymo ir pagalbos teikimo procesą. Patiriamos nesėkmės šeimoje ir tradicinėje mokykloje irgi sukelia gynybinę reakciją, suteikia stimulą priešintis nustatytai tvarkai, todėl bet kokia ugdymo institucija šių jaunuolių imama suvokti kaip priešiška, neatitinkanti jų tikslų ir vertybių (G o l d, M a n n 1982). Atkreiptinas dėmesys, kad pasipriešinimą esamai mokyklos tvarkai dar labiau sustiprina bendraminčiai – jaunuoliai, susiradę į juos vertybėmis panašius draugus, paprastai dar labiau linksta į delinkventinį elgesį (Ibid.). Taigi mokinio ir mokyklos lūkesčių neatitikimas, skirtingų vertybių ir taisyklių suvokimas kuria įtampą ir nesėkmes, susijusias tiek su mokymosi procesu, tiek su socializacija ir universalių kultūrinių normų perėmimu. To rezultatas – visų elgesio modelių, normų, taisyklių ir vertybių išsižadėjimas bei mokyklos, kaip institucijos, ignoravimas.

Davido Musicko teigimu, itin svarbi alternatyvių, t. y. jaunimo mokyklų ypatybė – mokyklos darbuotojų požiūris į jaunuolius (M u s i c k 1995). Autorius pastebi, jog šiose mokyklose besimokantiems mokiniams darbuotojai dažnai „priklijuoja“ nusikaltėlių etiketes, paženkliną juos kaip tingius, nesuinteresuotus, nemotyvuotus, negabius mokslui mokinius (Ibid.). Prasti santykiai su darbuotojais slopina bet kokią mokinių motyvaciją ir stiprina norą sukilti, kuria įtampą ir skatina delinkventinį elgesį – patyčias, smurtą, norą bėgti iš pamokų (A g n e w 1992). Musicko nuomone, šioms mokykloms būdinga intensyvi mokinių priežiūra ir kontrolė, atgrasanti norą įsilieti ir tapti mokyklos dalimi (M u s i c k 1995). Denise Claire Gottfredson akcentuoja, kad tokio pobūdžio kontrolės būdai neveikia tinkamai – gali būti, jog mokyklos teritorijoje jaunuolis vengs pažeisti taisykles ir dažniau stengsis nuslopinti savo įprastą elgesį, tačiau tikėtina, jog dar didesnės

delinkventinio elgesio apraiškos pasireišk už mokyklos ribų, kur nėra kontrolės ir netaikomi prevencijos veiksmai (G o t t f r e d s o n 2000).

Remiantis aptarta literatūra darytina išvada, jog mokyklų vaidmuo gali būti dvejopas. Pirmą, akcentuoti tokie šių mokyklų privalumai: socialinių įgūdžių ugdymo, tinkamų vertybių ir tikslų diegimo ir priežiūros funkcijos. Kitaip tariant, mokykla gali apsaugoti nuo delinkventinio elgesio veikdama kaip socialinės kontrolės šaltinis – taikydama sankcijas už netinkamą elgesį ir skatindama elgtis pagal visuotinai priimtas taisykles. Išskirtini ir kiti sėkmingo mokyklos organizavimo principai: teigiami mokinių ir mokytojų santykiai, gebėjimas identifikuoti individualius jaunuolių poreikius, pozityvaus elgesio skatinimas ir motyvavimas, pozityvios aplinkos kūrimas. Antra, pabrėžtini šie mokyklų trūkumai: mokinių lyginimas, iškeliami mokymosi, elgesio standartai, akcentuojamos griežtos taisyklės ir normos, jaučiama galia ir nuolatinė kontrolė. Tuomet, kai susikerta jaunuolio ir mokyklos vertybės, kyla įtampa ir atmetimo reakcija, mokykla imama laikyti priešiška, svetima institucija. Tokiu atveju tikėtina, kad mokykla gali būti dar vienu veiksmu, skatinančiu delinkventinį jaunuolių elgesį.

Traviso Hirschi socialinės kontrolės teorija

Traviso Hirschi socialinės kontrolės teorija akcentuoja keturis elementus, kurie laikomi esminiais, siekiant užtikrinti tinkamą jaunuolių elgesį (H i r s c h i 1974). Pirmas jų – prisirišimas, akcentuojantis ryšių ir socialinių santykių su aplinkiniais svarbą. Būtina pabrėžti, jog esminis kontrolės teorijos aspektas yra prisirišimas prie tėvų. Autoriaus teigimu, prisirišimas lemia atsakomybės jausmą, skatina stengtis dėl reikšmingų asmenų ir jų akcentuojamų elgesio principų, įpareigoja elgtis priimtiniu būdu ir orientuoja laiką ir energiją skirti teigiamiems veiksams ir elgesiui (H i r s c h i 1974). Kitaip tariant, prisirišimas prie tėvų kuria netiesioginę tėvų kontrolę vaikams, kuri yra pagrindinis mechanizmas, galintis užkirsti kelią delinkventiniam jaunuolio elgesiui (R e i o , M a r c u s , S a n d e r s - R e i o 2009). Antras svarbus kontrolės teorijos objektas yra mokykla. Prisirišimas prie mokyklos gali būti apibūdinamas kaip teigiamas mokyklos vertinimas ir pozityvūs santykiai su mokykloje dirbančiais darbuotojais. Svarbu paminėti, kad mokykla, kai veikia tinkamai, paprastai atlieka socializacijos stiprinimo / įtvirtinimo funkcijas (H i r s c h i 1974). Socializacijai šeimoje vykstant netinkamu būdu, už jaunuolio kontrolę, priežiūrą ir tinkamą socializaciją atsakinga tampa mokykla, koreguojanti jaunuolio elgesį, performuojanti įdiegtus tikslus, vertybes, įsipareigojimus ir atsakomybes (C a s s i n o , R o g e r s 2016).

Antras ir trečias socialinės kontrolės elementai yra įsipareigojimas ir įsitraukimas. Šie elementai, pasak Hirschi, paprastai susiję su tikslų turėjimu ir dalyvavimu jaunuoliui priimtinoje veikloje (H i r s c h i 1974). Tinkama socializacija užtikrina, kad jaunuolis turėtų tikslą įsitraukti į mokymosi procesą: įgytų žinių ir gautų išsilavinimą, užtikrinantį įsitraukimą į darbo rinką ir stabilų gyvenimą ateityje. Atvirkščiai – bet kokios socializacijos nesėkmės perorientuoja tikslus į impulsyvų poreikių tenkinimą, todėl jaunuolio tikslai nukrypsta nuo visuomenėje tinkamais laikomų tikslų ir įsipareigojimų, normų ir taisyklių (C a s s i n o , R o g e r s

2016). Ketvirtas socialinės kontrolės elementas – tikėjimas – susijęs su tikėjimu visuotinai priimtinomis moralinėmis nuostatomis, vertybių ir teisine sistemomis. Vadinasi, jaunuolis, tikintis šiais elementais, siekia juos įgyvendinti, jais vadovautis ir yra mažiau linkęs pažeisti taisykles (H i r s c h i 1974).

Hirschi teigimu, tinkamai ugdomi šie keturi elementai užtikrina maksimalią delinkventinio elgesio kontrolę ir tinkamą socializacijos procesą: sukuria jaunuolio prisirišimą prie jam svarbių asmenų, įpareigoja siekti visuotinai priimtinių tikslų, įtraukia į tinkamas veiklas, užtikrina prosocialų elgesį ir tikėjimą visuomene bei jai priimtinomis vertybėmis (Ibid.). Atsižvelgiant į literatūroje prieštarą vertinamą jaunimo mokyklos vaidmenį, neabejotinai kyla poreikis ištirti jaunimo mokyklų įtaką į delinkventinį elgesį linkusiems jaunuoliams.

Tyrimo metodika

Siekiant išanalizuoti jaunimo mokyklų vaidmenį į delinkventinį elgesį linkusiems jaunuoliams, pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Tyrimui atlikti naudojama netikimybinė tikslinė atranka, siekiant tiksliai pasirinkti interviu dalyvius. Alfredas Schutzas skiria tris žmonių tipus pagal turimą žinojimą: „žmogus gatvėje“, „gerai informuotas pilietis“ ir „ekspertas“ (S c h u t z 1946). Šio tyrimo tikslinė grupė – ekspertai, nes jų žinojimas yra aiškus ir konkretus, paremtas argumentais ir pagrįstais teiginiais. Ekspertas veikia konkrečioje srityje, kuri gali būti apibūdinama kaip esminis jo veikimo ir žinojimo laukas (Ibid.). Remiantis Svetlana Justickaja ir bendraautoriais, kokybinio tyrimo dalyviai gali būti skirstomi į dvi pagrindines kategorijas: 1) ekspertus-praktikus ir 2) ekspertus-formuotojus (J u s t i c k a j a ir kt. 2015). Arnas Zdanevičius papildoma, kad „ekspertų žinojimas yra betarpiškai susijęs su praktinėmis žiniomis ir praktine veikla (praxis)“ (Z d a n e v i č i u s 2002, 51). Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, šio tyrimo dalyviai yra ekspertai-praktikai, pasižymintys tokiais charakteristikomis – jie yra jaunimo mokyklos administracijos darbuotojai, mokytojai ar kiti specialistai (socialinis pedagogas, specialusis pedagogas ir kt.). Ekspertų-praktikų imties dydžiui nustatyti taikytas informatyvumo / informacijos prisotinimo principas – tyrimas buvo sustabdytas tuomet, kai tyrimo metu gauta informacija pradėjo kartotis ir tapo nebeinformatyvi.

Interviu buvo vykdomi atlikus mokslinės literatūros analizę, kuria remiantis buvo iš anksto ruošiamos interviu gairės, susijusios su mokyklos darbuotojų ir jaunuolių santykiais, kylančiais iššūkiais, jaunuolių elgesiu, mokymo proceso organizavimu ir kt. Ekspertų-praktikų interviu buvo apdorojami *Maxqda* programa, atliekant kokybinę turinio (angl. *content*) analizę. Tyrimo rezultatai buvo koduojami ašinio kodavimo principu, tyrimo duomenis suskirstant į kategorijas. Šios kategorijos pagal sritis išskirtos į pirmo ir antro lygmens subkategorijas. Interviu buvo užkoduoti pagal eiliškumą (E1–E15). Ekspertų kalba, siekiant išlaikyti atsakymų autentiškumą, straipsnyje nebuvo taisyta, citatų tikslumui užtikrinti laužtiniuose skliaustuose pateikiamos autorės pastabos.

Tyrimo dalyviai ir tyrimo eiga

Tyrimas atliktas 2019 m. balandžio mėnesį keturiose – Marijampolės, Šiaulių Normundo Valterio, Tytuvėnų, Vilniaus Jono Ivaškevičiaus – jaunimo mokyklose¹ (viena mokykla tyrime dalyvauti atsisakė). Tyrimo atlikimas skirtingose vietovėse esančiose jaunimo mokyklose leido visapusiškai atskleisti jaunimo mokyklų vaidmenį.

Tyrimo metu iš viso buvo atlikta 15 pusiau struktūruotų interviu su mokyklos administracijos darbuotojais, mokytojais ir kitais specialistais. Daroma prielaida, jog atliktų interviu skaičius yra optimalus – jis užtikrina išsamius tyrimo rezultatus ir leidžia išvengti pasikartojančios informacijos pertekliaus. Paminėtina, jog 9-ių ekspertų-praktikų darbo patirtis jaunimo mokykloje – daugiau nei 10 metų (didžioji ekspertų dalis jaunimo mokykloje dirba nuo jos įsteigimo). Likusių 6-ių ekspertų-praktikų darbo patirtis jaunimo mokykloje yra 2–6 metai. Atsižvelgiant į ribotą tam tikrų pareigų darbuotojų jaunimo mokyklose skaičių ir siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių konfidencialumą, ekspertai skirstomi į tris pagrindines grupes: 1) administracijos darbuotojai – 3, 2) mokytojai ir (ar) auklėtojai – 8, 3) kiti specialistai – 4.

Jaunimo mokyklų vaidmens analizė remiantis Travisio Hirschi socialinės kontrolės teorija

Prisirišimas

Netinkama socializacija šeimoje lemia jaunuolių delinkventinį elgesį: taisyklių laužymą, nepaklusimą normoms, prosocialių vertybių išsižadėjimą. Dėl šios priežasties pirmas tikslas, kurį kelia jaunimo mokykla, yra prisirišimo skatinimas, galintis užtikrinti tinkamą jaunuolių elgesį, įsitraukimą į pozityvias veiklas, tikslų perorientavimą ir vertybių sistemos koregavimą.

Prisirišimą skatinantis veiksnys → santykiai tarp mokinių ir mokyklos darbuotojų

Teigiami santykiai tarp mokinių ir mokyklos darbuotojų neabejotinai kuria prisirišimą, lemiantį tai, kad jaunuoliai save ir savo tikslus dažniau sieja su mokykla ir jos veiklomis (H i r s c h i 1974). Svarbu akcentuoti, kad jaunuolių prisirišimas prie mokyklos dirbančiųjų kuria teigiamą mokyklos, kaip institucijos, įvaizdį ir užtikrina optimalų mokinių įsitraukimą ir sėkmingą mokyklos baigimą (D a v i s, D u p p e r 2004).

Tyrimo rezultatai leidžia identifikuoti mokyklos darbuotojų taikomas priemones, kuriančias ir stiprinančias prisirišimą. Pažymėtina, kad jaunuolių ir mokyklos darbuotojų santykių užmezgimas yra ilgas ir sunkus procesas, kuriame vertina-

¹ Nuo tyrimo atlikimo įvyko struktūrinių pokyčių: Marijampolės jaunimo mokykla buvo reorganizuota, sujungta su suaugusiųjų mokykla – dabar tai Marijampolės suaugusiųjų ir jaunimo mokymo centras; Tytuvėnų jaunimo mokykla buvo likviduota.

ma netgi pati mažiausia sėkmė: „<...> va, tau pasako „labas rytas, <...>“, kur tau seniau net nesakė arba net nežinojo, kas tu tokia esi. Aš jau tai skaitau, jau kažkoks ryšys yra“ (E7). Akcentuotina, kad prisirišimui tarp mokinių ir mokyklos darbuotojų didinti skiriamas nuolatinis dėmesys ir dedamos ypatingos pastangos: „<...> tu turi žinot jo pomėgius, tu turi pasišnekėt, ką jie mėgsta, rast bendrą kalbą, suprast <...>“ (E9), „<...> kažkaip tai rasti tą tokį priėjimą, kažkuo sudominti, tiesiog pirmiausia tai reikia atstatyti tą gerą būseną, gerą savijautą, pasitikėjimą savo jėgomis, kad aš esu pilnavertis mokyklos bendruomenės narys“ (E2). Sėkmingi elgesio pokyčiai ir nauji išsipareigojimai, didėjantis jaunuolių atsakomybės suvokimas tiesiogiai susiję su tvirtų ryšių, pagrįstų pagarba, užmezgimu. Tokie ryšiai jaunuolius tarsi įpareigoja elgtis tinkamai ir jų elgesį pakeičia į gera: „susidraugauji, <...> palaipsniui, palaipsniui, pagarbą pirmiausia turi sau išsiugdyti, nebus pagarbos – viskas, gali neit ir į tavo pamokas, ir triukšmaut“ (E9), „jei domiesi, iki jų nusileidi truputėlį, tai jie tave ir myli, ir gerbia, ir pasipasakoja“ (E6). Tyrimo rezultatai atskleidžia, jog labai svarbus prisirišimą skatinantis veiksnys – išankstinių nuostatų nebuvimas: „<...> jeigu tu parodysi, kad tu <...> žymiai aukštesnis negu jis, jis taip su tavim ir kalbės [supyks, įžeidinės], bet jeigu tu pradėsi su juo gražiai, tu tą ryšį tikrai atrasi <...>“ (E7).

Akivaizdu, kad mokyklos darbuotojai neretai suteikia jaunuoliams galimybę išsipasakoti, pasikalbėti, pasijausti mylimiems, kitaip tariant, pedagogai ir kiti darbuotojai atstoja tėvišką meilę ir rūpestį, kurių dažnai trūksta namuose: „<...> ir apsikabini, ir patys ateina, glaudžiasi, nes jiems to glostymo gal kitą kartą reikia daugiau nei bet kuriam kitam <...>“ (E8), „<...> jų gimtadieniai būna, paklauskit, visos auklėtojos dovanoja kažką <...> kad būtų jis tą dieną pastebėtas, paminėtas“ (E5). Mokyklos darbuotojai jaunuoliams stengiasi atstoti šeimą, kuri nepajėgi užtikrinti nei fizinių, nei emocinių jaunuolio poreikių. Kitaip tariant, mokyklos darbuotojai jaunuoliams tampa tarsi šeimos nariai, kartu mini šventes, išgyvena sunkumus, dalyvauja renginiuose: „prizai Kalėdoms, prizai Velykoms, baigiasi trimestras, vėl kažkokį sugalvoji, kokį reikalą ten ar ta pati pica“ (E8), „Aš einu ir į varžybas, nors visai ne mano vaikai. Mūsų mokyklos – tai yra mūsų visų vaikai <...>“ (E6).

Siekiant sukurti tinkamus santykius, labai svarbu leisti mokiniams suprasti, kad jie yra svarbūs ir kažkam nuoširdžiai rūpi. Tai pasireiškia domėjimusi ir visapusiška pagalba tiek mokykloje, tiek už mokyklos ribų: „<...> vaikas neatvyko į mokyklą pirmadienį, mes nepaliekam, nelaukiame, <...> mes jau patys skambinam, ieškom <...>“ (E11), „nu ir vėl bandai jam skambint, ieškot, daryt, nu, kaip tą vaiką išgelbėt iš tos situacijos“ (E7), „<...> paskambina dešimtą, vienuoliktą mama ar sekmadienį paskambina mamos, sako: „mano vaikas negrįžęs“, keliesi, leki <...>, ieškai tų vaikų“ (E6).

Prisirišimą užtikrinti padeda jaunimo mokyklų specifiškumas, pasireiškiantis nuolatiniu individualaus santykio kūrimu, orientacija į kiekvieno mokinio specifinius poreikius ir individualias problemas. Šie specifiniai jaunimo mokyklų bruožai

gali būti laikomi ypač svarbiais, kadangi suteikia galimybę užmegzti individualų kontaktą arba paskatina prisirišimą kaip pirminį žingsnį socializacijos link: „anose mokyklose mokytojai nemoka su jais dirbti. Nes jiems reikia rezultatų, o čia reikia į vaiką žiūrėti“ (E6), „<...> čia mokytojas turi būti tikrai draugas vaikams, tikrai“ (E3), „<...> čia tu matai kiekvieną vaiką, čia su jo bėdom, su jo džiaugsmams <...>“ (E9), „prie kiekvieno gali prisiliest, prie kiekvieno gali prieit, tu kiekvieną gali pačiupinėt, matyt, girdėt“ (E8).

Jaunimo mokyklą yra svarbi prisirišimo santykio kūrėja. Abiturientai nenoriai palieka mokyklą, nes ją laiko vieta, kurioje patenkinami jų pagrindiniai socializacijos ir rūpesčio poreikiai: „<...> dabar, vat, dešimtokai yra, jau jie pradeda liūdėt, kad jau jiems reikės išeiti“ (E4). Užmegztus tinkamus ryšius įrodo ir jaunuolių elgesys baigus mokyklą: „ir ateina tie mūsų vaikai po metų, po dviejų pabaigę su saldinių dėžem, su gėlėm, visi žino mūsų valytojos vardą“ (E6).

Galima teigti, kad mokyklos darbuotojai neretai sugeba patenkinti didžiausius jaunuolių poreikius – dedama daug pastangų, siekiant suteikti tinkamą pagalbą, socializuoti, padėti pamiršti nesėkmes, patirtas šeimoje ir tradicinėje bendrojo ugdymo įstaigoje. Taip užtikrinamas jaunuolių prisirišimas prie mokyklos ir joje dirbančių specialistų, kuris gali būti laikomas vienu svarbiausių žingsnių jaunuolio socializacijos procese, nes prisirišimas – tai socialinių ryšių atkūrimas ir pasitikėjimu grįstų santykių vystymas. Svarbu suteikti jaunuoliui šviesių, pozityvių emocijų, formuoti teigiamą mokinių požiūrį į mokyklą ir mokytoją kaip autoritetą, skatinti mokinius atsižvelgti į mokytojo keliamus lūkesčius, apimančius ir netiesioginę kontrolę, orientuojančią elgtis visuotinai priimtiniu būdu.

Prisirišimą ribojantys veiksniai → švietimo sistemos trūkumai, mokyklos darbuotojų nuostatos ir draugai

Svarbu pasakyti, kad jaunuolių prisirišimą prie mokyklos, kaip savos institucijos, ir mokyklos darbuotojų riboja įvairūs veiksniai. Visų pirma – švietimo sistemos trūkumai. Jaunimo mokyklos, besiorientuojančios į individualų kontaktą ir asmeninę pagalbą kiekvienam mokiniui, privalo klasės darbą organizuoti taip, kad užtikrintų individualizuotų užsiėmimų galimybę.

Prisirišimo kūrimą sunkina pernelyg didelės klasės, kurios riboja individualaus kontakto su mokiniais galimybes, trukdo vystyti konstruktyvų dialogą ir neleidžia įsigilinti į specialius kiekvieno mokinio poreikius: „<...> dvidešimt – jau mokytojui vienam pačiam yra labai sunku, <...> gaunasi chaosas“ (E7), „mūsų klasės <...> turėtų būti nedidelės, bet iš tikrųjų jos daug didesnės yra“ (E14). Svarbu paminėti, kad puoselėti ryšį tarp mokinių ir mokyklos darbuotojų trukdo per didelis darbo krūvis, nesusijęs su tiesioginėmis mokinių ugdymo ir socializacijos funkcijomis: nesibaigiantis dokumentų pildymas, ataskaitų rengimas: „<...> kad mes tokia specifinė mokykla, mes tiek turim dokumentų, popierių pildyti. <...> Arba tu turi atvažiuoti anksčiau pusvalandžiu į darbą, arba tu turi pasilikti po darbo su jais kalbėti“ (E5). Kitas svarbus veiksnys – specialistų, ypač psichologų, trūku-

mas. Tai neabejotinai riboja prisirišimo santykio kūrimą, kadangi reikiama pagalba jaunuoliams ne visuomet suteikiama, nesuteikiama ir todėl, kad laiko kiekvienam nebeužtenka: „jeigu aš sudaryčiau grafiką individualių konsultacijų, tai, pradėjus rugsėjo mėnesį, antrą konsultaciją gautų tik pavasarį“ (E13), „pagalba nepilnai suteikiama – mes neturim psichologo“ (E14), „<...> kiek mums siūlė psichologų, kiek iš švietimo skyriaus specialistai kalbėjo, viskas yra dėl popieriaus <...>“ (E5), „psichologas negali priimti daug, nes jam skirta tik valanda, darbo daug <...>“ (E1). Šie aptarti švietimo sistemos trūkumai lemia, jog santykio su kiekvienu mokiniu užmezgimo galimybės yra ribotos, o tai reiškia, jog pačios švietimo sistemos netobulumas riboja keliamų tikslų – padėti šiems jaunuoliams turėti tikslą, ugdyti prosocialias vertybes ir įsipareigoti elgtis pagal visuomenėje priimtas taisykles – įgyvendinimą.

Dar vienas prisirišimą ribojantis veiksnys – mokyklos darbuotojų neigiama nuostata jaunuolių atžvilgiu. Jis pasireiškia kaip netikėjimas mokinių resocializacijos galimybėmis, siekis išvengti sudėtingo darbo, griežtas darbo laiko atskyrimas ir abejingumas jaunuolių patiriamoms problemoms ir nesėkmėms už mokyklos ribų: „sako, „kodėl aš turiu dirbti su jais, jeigu aš galiu dirbti normaliojoje mokykloje? Kodėl aš turiu nervus gadinti? <...>“ (E10), „<...> ateina tas naujas mokytojas <...> pasako „aš šitiek laiko negaišiu“ (E12), „ir dabartiniai, kurie dirba, tai baigėsi pamokos, ir uždaro duris“ (E6). Mokiniai taip pat neretai susilaukia tokių apibūdinimų kaip „banditas“ (E6), „degradas“ (E1), „perliukas“ (E13), „panos aikštingos, princesės, su jomis reikia baltom pirštinėm“ (E8).

Įvertinus tai, kad jaunimo mokykla yra vienintelė likusi ugdymo institucija, galinti tinkamai paveikti jaunuolio elgesį, aptarti prisirišimą ribojantys veiksniai gali užkirsti kelią sėkmingiems darbuotojų ir mokinių santykiams. Kitaip tariant, šie trukdžiai gali būti esminiai ir, atsižvelgus į anksčiau aptartas jaunuolių patiriamas problemas ir kompleksines nesėkmes, galimai lemia mokinių ir mokyklos darbuotojo atitolimą. Tai kuria ir mokyklos darbuotojo, kaip dar vieno priešiškausi nusiteikusio suaugusiojo, įvaizdį. Pabrėžtina, jog silpnas ryšys su mokykla ir mokyklos darbuotojais ne tik riboja prisirišimo galimybes, bet ir nulemia mažesnes įsitraukimo galimybes, skatina priešintis ir atsisakyti mokyklos kaip institucijos, neatitinkančios mokinių tikslų, normų, vertybių (Reio, Marcus, Sanders-Reio 2009).

Dėl neužtikrinamos tinkamos socializacijos ir socialinės kontrolės formuojasi grupuotės, kurių nariai įsipareigoja laikytis grupės vertybių, tikslų ir elgesio modelių, dažniausiai prieštaraujančių visuomenėje priimtoms normoms (Bordua 1961). Kitaip tariant, jaunuoliai, pažeidinėjantys taisykles, užmezga daug tvirtesnius santykius su aplinkiniais, atitinkančiais jų vertybių sistemą, padėti, patiriamas problemas. Taigi dar vienas reikšmingas rizikos veiksnys, trukdantis sukurti mokyklos ir jaunuolių prisirišimo santykį, yra draugai: „<...> jie sutaria puikiai, <...> kadangi, kaip sakau, jie tokie kaip ir užribio, paribio žmonės. <...> jie čia visi vienodi, čia jie tarpusavy – nėra nei aukštesnio, nei žemesnio, nei pro-

tingesnio, nei gudresnio. Nėra to tokio socialinio sluoksnio skirtumų“ (E2). Tai lemia, jog jaunuoliai su bendraminčiais sudaro specifines gruputes su savitais tikslais, elgesio modeliais, vertybėmis. Jaunuolių draugų rate egzistuojančios vertybės dažnai nėra suderinamos su mokyklos veikimu ir jos tikslais, taisyklėmis, normomis. Kai įvyksta mokykloje skiepijamų ir grupuotės adoruojamų vertybių susidūrimas – neišvengiamai kyla konfliktas. Jaunuoliai prieštarauja teisei ir mokyklos sistemoms, visiems, siekiantiems juos nubausti, kontroliuoti ar skatinti elgtis jų vertybių sistemos neatitinkančiu būdu. Šis jaunuolių elgesys gali būti apibūdinamas kaip atstūmimo reakcija kuriant prisirišimo santykius: „jiems visi priešai <...>. Jie nepasitiki nei šeimoj, <...> nei aplinkiniais, jiems yra visi priešai iš esmės“ (E10), „tiesiog vaikas ant gyvenimo piktas, kad jis ne toks, kokio norėtusi <...>“ (E15), „vaikų nesupratimas, nenorėjimas priimti, jie įsivaizduoja, kad viską žino, jie galvoja „tu man neaiškink, aš žinau viską“ (E7). Akcentuotina, kad grupuotės nariai yra linkę įsipareigoti vieni kitiems, o bet koks nukrypimas nuo grupuotės elgesio modelio ar tikslų yra laikomas išdavyste (B o r d u 1961): „aš, pavyzdžiui, tokiais rūbais apsirengęs, kodėl tu ne tokiais rūbais apsirengęs? Pažiūrėk, kaip tu atrodei? Tu nesikeiki? Kaip tu nesikeiki?“ (E7).

Netinkamoje socialinėje aplinkoje įtvirtintus jaunuolių įsitikinimus yra itin sunku pakeisti ir perorientuoti, kadangi jie nuolatos laikosi išvien: „jau tie, kurie turi tų problemų, jie daugiau būriuojasi kartu <...>“ (E11), „<...> jie ten mieste turi reikalų, bendruomenę turi tam tikrą“ (E8), „jau jų čia kompanija būna, <...> labai retai būna, kad atėjęs nieko jis čia nepažįsta, jau jie visi draugai“ (E6). Galima teigti, jog už mokyklos ribų susiformavusi jaunuolių draugystė sunkina mokyklos, kaip pagrindinės socializacijos institucijos, vaidmenį, todėl būtinas individualus kontaktas, įgalinantis „atitraukti“ jaunuolių mintis nuo jų įprastos aplinkos ir subkultūros taisyklių, įpareigojantis siekti prosocialių tikslų ir skatinantis konformistinį elgesį: „su jais po vieną jeigu bendrauji, viskas tvarkoj. Labai stiprus yra bandos jausmas <...>“ (E3).

Apibendrinant prisirišimą ribojančius veiksmus galima teigti, jog, kuriant prisirišimą paremtus santykius, lemiamas vaidmuo tenka mokyklos darbuotojams – kaip specialistams, turintiems įveikti struktūrinės švietimo sistemos problemas ir, kiek įmanoma, apribojantiems išankstines nuostatas jaunuolių atžvilgiu. Paminėtina, kad pagrindinis iššūkis mokyklos darbuotojams kyla tuomet, kai ieškoma priemonių, galinčių perorientuoti jaunuolių tikslus, įsipareigojimus ir bent šiek tiek pakeisti vertybinius įsitikinimus. Tai iš esmės lemia, jog mokyklos darbuotojai, siekdami užtikrinti mokinių prisirišimą prie mokyklos, susiduria ne tik su individualiomis, bet ir su kolektyvinėmis mokinių grupuočių vertybių sistemomis, dažnai lemiančiomis jų aktyvų pasipriešinimą.

Įsipareigojimas

Antras jaunimo mokyklos tikslas – įsipareigojimo skatinimas, apimantis jaunuolių orientavimą į tinkamą tikslą. Jaunimo mokyklą lankančių jaunuolių tikslai

dažnai yra orientuoti patenkinti savo trumpalaikius ir neapgalvotus norus, įgyvendinti grupės tikslus. Jaunimo mokyklos vaidmuo sutelkiamas į kompleksinį išpareigojimo skatinimą: visuotinai priimtina elgesį, taisykles, vertybes. Mokykla diegia bendrų tikslų rinkinį ir siekia, kad jam pritartų mokiniai. Mokykla kuria ir prisirišimo simbolius, siūlo idėjas ir teikia kontrolės bei palaikymo funkcijas tam, kad mokiniai būtų orientuojami siekti socialiai priimtinių tikslų (Thornberry, 2004). Hirschi teigimu, pagrindinis jaunuoliams keliamas tikslas – įsitraukti į mokymosi procesą, siekti įgyti žinių ir baigti mokyklą (Hirschi 1974). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad jaunuolių išpareigojimą galima skirstyti į dvi pagrindines priemones – motyvavimą ir kontrolę.

Įsipareigojimą skatinančios priemonės → motyvavimas ir kontrolė

Jaunuoliai, palaikydami ribotus ryšius su šeimos nariais ir neskatinami už elgesio pokyčius ar bet kokius pasiekimus, susiduria su vertybių, kurias diegia mokykla, konfliktu, be to, jie nėra motyvuoti siekti gerų mokymosi rezultatų ir įgyti išsilavinimą. Vienas iš svarbiausių mokyklos vaidmenų – rasti būdų, kaip paskatinti mokinius atskleisti savo potencialą, patikėti savo gebėjimais, įgauti motyvacijos įsitraukti į mokymosi procesą. Būtent skatinimas, susijęs su apdovanojimais ar suteikimu to, ko mokiniui labiausiai trūksta, užima svarbią vietą siekiant priartinti mokinį prie mokyklos, didinti jo įsitraukimą į mokyklos veiklas (Walter 2014): „<...> mokytojų palaikymas, ta motyvacija, tas toks skatinimas, kad aš galiu“ (E4), „<...> tu įrodinėji kiekvieną dieną, kad jie yra tokie pat ir kad jie gali <...>“ (E10).

Motyvacinė sistema, nuolatinis skatinimas ir pagyrimai ne tik didina įsipareigojimą ir motyvaciją įsitraukti į mokyklos veiklas, bet ir leidžia vertinti mokyklą kaip artimą instituciją, padedančią pasiekti tinkamų tikslų (Walter 2014). Dėl šios priežasties jaunimo mokykla siekia jaunuolius peržiūrėti savo tikslus ir didinti įsipareigojimą mokyklai, skatindama juos net už minimalią pastangų išraišką: „<...> visų pirma jus sugrąžinti, kad nors minimaliai, nors po truputį pradėtum lankyti“ (E2), „<...> stengiamės skatinti už net mažus dalykus ir matyti tik tuos gerus pradžio dalykus“ (E12), „<...> pradžioj duodi vaikui, ką jisai gali padaryti, jisai pajunta tą sėkmę, paskui galima po truputį jau sudėtingiau“ (E15). Svarbu akcentuoti, kad, siekiant atkurti jaunuolių motyvaciją ir juos įtraukti į ugdymo procesą, taikomos įvairios motyvavimo sistemos: „<...> nepraleidai tu nei vienos pamokos, nepatekai į elgesio korekcijos grupę, tai, vadinasi, buvai pasiruošęs pamokai, nesinaudojai telefonu, elgeisi be priekaištų, tu gali pasiimti laisvą pamoką“ (E8), „<...> mėnesį nepraleidęs nei vienos pamokos, gauni starą [mokinių renkamos žvaigždutės už gerą elgesį ir pan.], jeigu ten nepakliuvai į tą elgesio grupę – starą, už kažkokias konferencijas, renginį, varžybose sudalyvavai – mokytojai duoda starą. Tuos stariukus, ženkliukas jie gali išsikonvertuoti, penkis surinkęs į dešimtuką“ (E6).

Atsižvelgiant į tai, jog įsipareigojimas balansuoja tarp konformistinės veiklos ir delinkventinio elgesio (Hirschi 1974), jaunimo mokyklos mokiniai orientuo-

jami siekti tikslų neretai pasitelkiant įvairias kontrolės priemones. Taip siekiama išvengti dar didesnių problemų. Svarbi kontrolės priemonė – mokykloje akcentuojamos griežtos elgesio taisyklės: „<...> yra drausminimo, skatinimo tvarka <...> už kokius nusižengimus, ką jie gali gauti“ (E2), nustatomos sankcijos, kurių sulaukiama pažeidus nustatytas taisykles: „nustatau ribas, kad elgsiesi dar kartą taip, kreipsimės kažkur, svarstysim tave dėl to, kviesimės mama“ (E7).

Hirschi akcentuoja, jog jaunuolis, pasirinkdamas tikslą, kurio sieks, racionaliai pasveria to tikslo naudą ir tai, ką reikės paaukoti jo siekiant (H i r s c h i 1974). Dėl šios priežasties ištraukimo kūrimo procese svarbu, jog jaunuoliai suvoktų tinkamo elgesio naudą ir privalumą. Gebėjimas rasti jaunuoliui tinkamą ir jo lūkesčius pateisinančią veiklą gali būti apibūdinamas kaip svarbus žingsnis, keičiant elgesį, koreguojant netinkamus tikslus, orientuotus į taisykles linkusį pakeisti elgesį: „tu turi gerai elgtis, pamokose atsėdėti, su mokytojais nekonfliktuoti, nes kitaip žino, kad jie neis. <...> jiems būna didžiausia nuobauda nėjimas į krepšinį“ (E4). Kaip kontrolės užtikrinimo priemonė mokyklose nuolat vyksta susitikimai ir pokalbiai su mokiniu ir mokyklos darbuotojais apie auklėtinio elgesį ir galimus jo koregavimo būdus. Susitikimų metu siekiama išsiaiškinti, kokie yra mokinio poreikiai, kokios galimybės rasti bendrą sprendimą: „pokalbis ir auklėtojos, ir socialinės, pirminės prevencijos grupė, kur irgi svarstom, <...> kas yra? Kodėl šitaip elgiesi? Kas tau trukdo elgtis kitaip? (E8), „auklėtojai įsikiša, administracija, gerovės komisijos posėdžiai būna, <...> va, sueinam kartu visi ir šnekamės“ (E9), „ateina vaikas, ateina jo tėvai ar atstovai, auklėtojas klasės ir tiesiog bandoma suprasti, kodėl vyksta tai, kas vyksta, vaikas gauna pasisakyti, jis išklausomas, išklausomi tėvai, priimami kažkokie bendri sprendimai, kaip mes galim tą situaciją keisti“ (E15).

Mokyklose yra numatytos ir griežtesnės kontrolės priemonės, taikomos, kai jaunuoliai nusižengia nustatytoms taisyklėms: „jeigu tu pamokoj nedirbi, visa kita, tai yra elgesio korekcijos grupė, <...> ten mokytojai būna pasiruošę tekstus ir jiems bausmė – 45 minutes rašyti“ (E7), „mokytojų kambary yra tokia <...> magnetinė lenta, ir ten, vat, pavyzdžiui, būna parašyta – to ir to niekur nebesivedat, žvaigždžių liga. Viskas, ignoras, kol jis pats neateis, nepradės prašyti <...>“ (E5). Į kontrolės užtikrinimą įtraukiamos ir kitos institucijos: „svarsto ten juos kas penktadienį, ten gerovės ta komisija“ (E3). Talkina ir vaikų globėjai: „<...> močiutė ateis į pamokas, nes jaunuoliai bėga, pati pasisiūlė, eis į pamokas, sėdės, kad jiems būtų gėda. Nes kitų drausminimo priemonių nėra“ (E5).

Mokykloje taikomos motyvavimo ir kontrolės priemonės susijusios su teigiamais mokyklos lankymo rezultatais, geresniais mokinių akademiniais pasiekimais (R u t t e r et al. 1979), įvairiais integracijos į mokyklą rodikliais (T h o r l i n d s s o n, B e r n b u r g 2004). Šios priemonės gali sukcentruoti mokinių dėmesį į mokymosi procesą ir pasiekti sėkmingų ištraukimo į mokymosi procesą rezultatų – taip palaipsniui jaunuoliams perduodami socialiai priimtini tikslai: „vienam išvedi neigiamą vieną pusmetį, kitą pusmetį, žiūrėk, jau ten nebe neigiamas, ten jau penki ar šeši <...>“ (E10), „<...> prašymas ateiti į pamokas „nu, bent išsėdėk

kelias pamokas“, didinamas iki to, kol jie pradeda lankyti mokyklą“ (E4), „<...> pradeda po tris, keturias pamokas, va, kol išbūna jas visas“ (E2), „yra tokių, kurie turi užsibrėžę tikslą išeiti į gimnaziją, tai būna, kad išeina <...>“ (E8).

Taigi įsipareigojimo didinimas jaunimo mokykloje yra skatinamas dviem pagrindiniais būdais – motyvavimu ir kontrole. Motyvavimo priemonės taikomos, kad didintų mokinių savivertę, siekiant įrodyti, jog mokiniai geba mokytis ir pasiekti gerų rezultatų. Kontrolės priemonės naudojamos tada, kai susiduriama su įsipareigojimo iššūkiais ir nuolatinais taisyklių pažeidimais. Svarbu paminėti, kad aptartos įsipareigojimą didinančios priemonės išties gali būti veiksmingos, kadangi formuoja aktualius ir suprantamus tikslus – lankyti mokyklą, siekti geresnių rezultatų ir, svarbiausia, – baigti mokyklą.

Įsitraukimas

Trečias mokyklos tikslas – įsitraukimo didinimas. Jis susijęs su mokinių įtraukimu į mokymosi procesą, į formalias ir į neformalias veiklas. Hirschi teigimu, įsitraukimas į visuotinai priimtinas, šiuo atveju – mokyklos, veiklas lemia tai, jog jaunuolis, sudomintas ir užimtas tam tikra veikla mokykloje, nebeturės laiko ir energijos elgtis delinkventiškai tiek mokykloje, tiek už jos ribų (H i r s c h i 1974).

Įsitraukimą skatinančios priemonės → veiklų pasiūla, mokymo proceso organizavimas, mokytojo savybės

Įsitraukimas į mokyklos gyvenimą gali būti siejamas su trimis svarbiais aspektais – tinkamu mokyklos darbuotojų pareigų atlikimu, lanksčiu mokymosi proceso organizavimu ir veiklų pasiūla. Jaunuolio įtraukimas į mokyklos veiklas yra svarbus, kadangi padeda išvengti delinkventinio elgesio apraiškų, orientuoja mokinį į tinkamas veiklas: „<...> jeigu jis mokykloj, <...> tai jis tuo metu nedaro kažkokio nusizengimo“ (E14).

Tam, kad jaunuoliai įsitrauktų į mokymosi procesą ir nesieltgtų nederamai, būtinas tinkamas visų mokyklos darbuotojų darbas ir kokybiškas, jaunuolių poreikius atitinkantis mokymo procesas. Mokyklos darbuotojai turi pasižymėti reikiamomis savybėmis: „<...> čia reikia labai daug kantrybės“ (E10), „<...> psichologinius dalykus labai gerai reikia išmanyti“ (E9), „<...> tą užsispyrimą gal netgi turėt, kad tu darysi, kad tu tais mažais žingsneliais, ne visados pavyks <...>“ (E7), „ir čia tiesiog mokytojas turi būt išradėjas“ (E3). Vis dėlto dažna naujų specialistų kaita jaunimo mokyklose įrodo, kad reikiamas šiam darbui savybės turi retas mokyklos darbuotojas: „<...> ateina darbintis metodininkai ir jie padirba po mėnesį. Ne vienas yra išėjęs, nes sakė, aš negaliu taip dirbti“ (E6).

Svarbu akcentuoti, kad nuo mokytojų turimų savybių priklauso mokymosi proceso organizavimas: jis turi būti toks, kad kiekvienas jaunuolis būtų tinkamai įtrauktas į šį procesą. Kitaip tariant, reikia, kad jis ne tik ateitų į mokyklą, bet ir dalyvautų ugdymo procese. Būtina organizuoti lankstų mokymosi procesą, ati-

tinkantį jaunuolių poreikius: „šitiem vaikam, nu, negali ištisai vien su vadovėliu dirbt <...>“ (E6), „pamokos, jos negali būti vienodos visą laiką <...> [reikia] stengtis parodyti, kad mokslas, nu, nėra akademiškas <...> apskritai priartinimas bet kokio dalyko prie kasdienės veiklos, prie to, ką jie mato, ką jie supranta“ (E10), „<...> nu, per žaidimus reikia, jiems veiklos, <...> judėjimo tokio <...>“ (E9).

Svarbu pabrėžti, kad, siekiant įtraukti jaunuolius į mokymosi procesą, reikia pateikti mokymo medžiagą, tiesiogiai susietą su jų interesais (Walter 2014). Tai įrodo jaunimo mokyklos pedagogų darbo specifiškumą, kuris negali būti siejamas tik su žinių perdavimu. Šioje mokykloje pateikiamos užduotys ir veiklos turi būti pritaikytos pagal jaunuolių žinias, išmanymą, juos dominančias sritis: „<...> agregatinės būsenos, šokoladinių saldinių gamyba fizikos pamokoje, tai ir lydimasis, tai yra toliau kietėjimas <...>“ (E10), „nu, vat, kad jiems būtų pikantiškos detalės <...> turėjo potraukį alkoholiui, turėjo daug moterų <...> jeigu, va, apie Žemaitę, vyras buvo lošėjas“ (E5), „geriausiai, kai mokomės promilę, <...> tabakas, <...> tai ten mes skaičiuojam, kiek ten žmogus prarūko“ (E3). Mokinius į mokyklos veiklas įtraukti, motyvuoti tobulėti, rasti mėgstamą veiklą ir tapti mokyklos dalimi gali padėti mokykloje siūlomų veiklų įvairovė (išvykos, praktinės mokymosi patirtys, neformalios veiklos). Tam yra svarbi popamokinė veikla mokykloje ir už jos ribų: „<...> aš atsivežiau dukrą ir jinai jiems rodė, kaip daryti apyrankes odines, tai man ten į klasę netilpo“ (E10), „<...> aš turiu dar čia lyderystės tą būrelį vieną dieną, lyderystės ABC, pagal neformaliojo ugdymo programą <...>“ (E9). Mokyklos darbuotojai, atsižvelgdami į mokinių charakteristikas, jų bendravimo būdą, elgesį bei emocijas ir siekdami jaunuolius įtraukti į mokykloje organizuojamas veiklas, iškelia aktyvių užsiėmimų būtinumą: „jiems reikia tokių judresnių dalykų, kuriuose gali išsikrauti, išsilieti, tada mažiau laiko ir energijos lieka, vat, tam visam popamokiniam-gatviniam gyvenimui“ (E2), „<...> va, ten mūsų treniruoklių salėje jie ateina, netgi per atostogas jie ten bus“ (E6), „jie dabar turi tą krepšinį <...> į varžybas eina, ir jie čia po tų pamokų lieka vien tik dėl to krepšinio“ (E4). Svarbios ir už mokyklos ribų organizuojamos veiklos, padedančios plėsti akiratį: „į miškus važiuota. <...>. Ir viena grupė vyko į botanikos sodą“ (E8), „<...> bandai vasaros stovyklas padaryti, <...> buvo batuto parkas, žirgynas, pabėgimo kambarys, paprastas žygis, tos karstyklės po medžius“ (E7).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad įsitraukimą padidina įvairios pasitelktos priemonės, apimančios mokymosi proceso ir neformalių veiklų organizavimą. Mokinių įtraukimas yra kompleksinis procesas, reikalaujantis tinkamo mokytojų pasirengimo, lankstumo, sugebėjimų mokymosi procesą paversti patrauklia veikla. Galima teigti, kad mokinių poreikius atitinkantis ir prie jų situacijos pritaikytas ugdymo procesas gali būti laikomas sėkmingai įtraukiančiu į mokyklos gyvenimą. Vis dėlto akivaizdu, kad ne visi mokyklos darbuotojai tai sugeba daryti tinkamai – tai įrodo dažna specialistų kaita.

Tikėjimas

Galutinis jaunimo mokyklos tikslas – sėkminga vertybių internalizacija, vertybių sistemos pokytis, įdiegtas tikėjimas visuotinai pripažintomis normomis ir teisine sistema, pasikeitęs jaunuolio elgesys, noras tobulėti ir ateityje pasiekti tam tikrų rezultatų. Janese L. Free akcentuoja, kad tikėjimo sąvoka susijusi su visapusiška socializacija: prisirišimu, išpareigojimu ir išitraukimu (Free 2014). Mokyklos kontekste šios sąvokos susijusios su mokyklos taisyklių, drausminimo priemonių, diegiamų vertybių ir tikslų suvokimu kaip tinkamų ir teisingų, su ryžtu jomis vadovautis.

Vertybių internalizacijos nesėkmės. Nepaisant jau aptartų jaunimo mokykloje taikomų priemonių, siekiant užtikrinti mokinių prisirišimą, išpareigojimą ir išitraukimą, pabrėžtina, kad pastangos ne visuomet garantuoja reikiamų rezultatų pasiekimą, mokinių vertybių sistemos, įsitikinimų ir elgesio pokyčius. Jaunuolių elgesys dažnai yra nepastovus: „būna dienų, kaip lyg geriau, kitą dieną vėl tas pats“ (E11), „gal elgesio jau mes nelabai kažkiek tai pakeičiam, mūsų gal didžiausias tas, nu, lankomumas, <...> kad pasiektų bent tą minimumą <...>“ (E4). Vertybių internalizacijos nesėkmės dažniausiai pasireiškia jaunuolių savanorišku išėjimu iš mokyklos: „šiandien dešimtokas išėjo iš mokyklos, kuris sakė, kad man nebereikia, <...> ką aš čia“ (E11), „sulaukia dvidešimties metų ir jie nebaigia, iš-eina <...> jam iš tikrųjų vienodai tavo paskatinimai, jam vienodai tavo bausmių sistema <...>“ (E8). Viena iš pagrindinių vertybių internalizavimo nesėkmių yra jaunuolių aplinka, nutraukianti pradėtą socializacijos procesą ir skatinanti pasirinkti lengvesnį kelią – grįžti pas buvusius draugus ir užsiimti neteisėtomis veiklomis: „<...> įsisuko į tą kompaniją, turi kriminalinę uodegą, tai dabar jo elgesys į neigiamą pusę pasikeitęs“ (E5), „<...> jie neįsitvirtina, o tada, kas lieka – alus, žolė, tokia pati kompanija“ (E15), „sueina aštuoniolika metų, gali įsidarbinti, ir palieka. Išvažiuoja į užsienį. <...> kažkoks geradaris čia juos išsiveža, o veždavo tai vogt <...> vieną bandėm nusaugot. Jis ėjo į taikinį, kad vis tiek atsidūrė kalėjime. Pradėjo senutes apiplėšinėti“ (E1). Akcentuotina, kad nusižengimų taisyklėms rezultatas visuomenėje – sankcijos, taikomos tiems, kas nepaiso visuotinai priimtų taisyklių (Durkheim cit. iš Campbell 1964). Pati griežčiausia sankcija, taikoma jaunimo mokykloje, – jaunuolio šalinimas iš mokyklos arba jo perkėlimas į kitas institucijas – kaip nepavykusios vertybių sistemos perkūrimo padarinys: „kai jau tikrai matom, kad neina susitvarkyt su tais vaikais, arba nereaguoja į jokias pastabas. <...> jokio skaitymosi ten ar su mokytojais, ar su vadovu, tada būna tikrai šalinami“ (E4), „šiomet mes vieną pašalinom. Suėjo jam aštuoniolika metų. Jis galėjo pabaigt, bet jis elgėsi nežmoniškai“ (E1), „<...> atsiduria socializacijos centruose, būna nuteisti“ (E15).

Vertybių internalizacijos nesėkmės jaunimo mokykloje tiesiogiai susijusios su neįgyvendintais mokyklos keliamais tikslais, nepasisekusia socializacija. Nepavykusi vertybių internalizacija susijusi ir su mokinių prisirišimo, išpareigojimo, išitraukimo ir tikėjimo santykių kūrimo nesėkmėmis. Kitaip tariant, vertybių interna-

lizacijos nesėkmės tiesiogiai koreliuoja su kompleksinėmis mokinių problemomis, kurių mokytojams nepavyksta išspręsti, su tarpusavio santykiais, kurių nepavyksta užmegzti, su netinkama jaunuolių aplinka, kuri sugrąžina į rizikingas veiklas ir orientuoja siekti tikslų neteisėtomis priemonėmis.

Sėkminga vertybių internalizacija. Akcentuotina, kad mokyklos turi ne tik mokyti socialiai priimtino elgesio, bet ir diegti pagarbą visuotinai priimtoms taisyklėms, skatinti įsipareigojimus bendrai vertybių sistemai (Durkheim cit. iš A r u m 2003). Nepaisant vertybių internalizacijos nesėkmių, atkreiptinas dėmesys į teigiamus jaunuolių pokyčius, kurie gali būti interpretuojami kaip sėkminga vertybių internalizacija.

Sėkminga vertybių internalizacija pastebima jau mokykloje, kai jaunuoliai pradeda nuolatos lankyti mokyklą, aktyviai įsitraukia į mokykloje organizuojamas veiklas, dalyvauja mokyklos renginiuose: „<...> nėjo trejus metus į mokyklą ir staiga man pavyksta jį grąžinti. <...> jisai vaikšto ir niekas patikėt negali, kad jis vaikšto“ (E13), „<...> tu matai iš tikrųjų tiesiog, kada vienoj mokykloj nelankė vaikas dvejus metus mokyklos ir realiai [dabar] sėdi mokykloj dieną iš dienos <...>“ (E8), „<...> nuvažiuoja vaikas kažkur, ta mokykla [kurioje anksčiau mokėsi] <...> nustemba, nes sako „o, taigi šitas <...> nieko pas mus neveikė, sėdėjo tiktai ir viskas, o jis čia konkurse laimėjo“ (E12). Pagrindinis mokyklos tikslas yra pasiekiamas tada, kai mokinys sėkmingai grįžta į tradicines bendrojo ugdymo mokyklas, įgyja išsilavinimą, įsitraukia į darbo rinką arba, anot Hirschi (1974), pradeda tikėti prosocialiomis vertybėmis, taisyklėmis, orientuojasi į tinkamą elgesį, siekia visuotinai pripažintų tikslų: „<...> mes turim kunigą mokyklos, mes turim verslininką, kuris restoraną Vilniaus centre turi, <...> fizikas-išradėjas, apdovanojimus pasauly renka – irgi mūsų mokyklos abiturientas“ (E13), „<...> profesinio rengimo centras visada džiaugiasi mūsų jaunimiečiais, <...> nes bet kuriam renginyje <...> veda, deklamuoja, dainuoja mūsų buvę mokiniai (E12), „<...> jis puikiausiai baigė staliumi ir jisai išvyko į Italiją, jis labai vertinamas, gerbiamas, turi verslą“ (E15), „<...> pabaigė dešimt klasių pas mus, grįžo į gimnaziją, susituokė <...> ji pasiekus, turi savo firmą“ (E1).

Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, kad tikėjimą papildantis prisirišimas gali būti vertinamas dvejopai. Viena vertus, prisirišimo kūrimas siejamas su tikėjimu kaip vertybių sistemos kūrimo pradžia. Tik sėkmingai sukurtas prisirišimas prie mokyklos gali užtikrinti įsipareigojimą, įsitraukimą ir prosocialių vertybių perėmimą. Kita vertus, sukurti prisirišimo ryšiai lemia, kad jaunimo mokyklą jaunuoliams tampa vieta, kurioje jie jaučiasi saugūs ir šį jausmą siekia išlaikyti. Dėl šios priežasties pagrindinis mokyklos tikslas – tolesnė mokinių integracija į tradicinę švietimo sistemą ir darbo rinką yra apribojamas. Kitaip tariant, nors mokiniai iš dalies perima mokykloje diegiamas vertybes, tačiau vengia tolesnės integracijos į kitas švietimo įstaigas, kadangi po bandymų adaptuotis tradicinėse švietimo įstaigose grįžta atgal į jaunimo mokyklą – įstaigą, geriausiai atitinkančią jų poreikius ir tikslus: „<...> jie pareina, kaip aš sakau, nes ten yra blogiau“ (E4), „<...> pernai jie

į tas pagrindines mokyklas, į dešimtmetes nuėjo ir viskas, ir žiūriu – jie nepritapo. Jie grįžta <...>“ (E9), „jiems netgi patinka ta jaunimo mokykla“ (E7).

Remiantis aptartais sėkmės pavyzdžiais darytina išvada, jog, nepaisant to, kad dalis mokinių palieka jaunimo mokyklą ir išitraukia į neteisėtas veiklas arba yra pašalinami dėl nesėkmingos vertybių internalizacijos, jaunimo mokykla vis dėlto gali pasiekti norimų rezultatų. Tokiu atveju mokiniai perima mokykloje diegiamas vertybes ir tikslus bei jais vadovaujasi ne tik kurį laiką, bet ir tolesniame gyvenime. Pažymėtina, jog prisirišimas neretai lemia priešingus rezultatus – mokiniai prisiriša, išipareigoja ir pradeda tikėti jaunimo mokyklos akcentuojamomis vertybėmis, bet būtent tai riboja jų tolesnę integraciją ir socializaciją visuomenėje, kadangi jaunimo mokykla lieka vienintelė vieta, kurioje atsižvelgiama į jų poreikius, kur vertinamos jų pastangos.

Išvados

Išanalizuota mokslinė literatūra atskleidžia, kad šiuolaikinėje visuomenėje vis labiau orientuojamasi būtent į prevencijos ir pagalbos teikimą, o vienas iš pagrindinių socializacijos tarpininkų ir veikėjų, bandančių atkurti jaunuolio konformistinį elgesį, yra jaunimo mokykla. Literatūros analizė atskleidė, kad mokykloje neretai pastebimos kontrolės, mokinių lyginimo ir standartizavimo, atskyrimo ir izoliavimo funkcijos, kurios gali lemti vertybių konfliktus ir socializacijos nesėkmes.

Jaunimo mokyklos yra unikalios, kadangi, priešingai nei tradicinės švietimo įstaigos, veikia ne tik kaip institucija, perduodanti žinias, bet ir kaip itin svarbus socializacijos tarpininkas. Taigi jaunimo mokyklos tikslas – vykdyti visapusišką mokinių socializaciją, skatinant prisirišimą, išipareigojimą, išitraukimą ir tikėjimą, siekiant išvengti jaunuolių delinkventinio elgesio. Prisirišimo jaunimo mokykloje siekiama užmezgant individualų kontaktą, stengiantis suprasti jaunuolių lūkesčius ir esminius poreikius, kurių jie pasigenda šeimose. Prisirišimo procesą tinkamai įgyvendinti trukdo įvairios aplinkybės: didelės klasės, per didelis darbuotojų darbo krūvis, specialistų trūkumas, neigiamas mokyklos darbuotojų požiūris į mokinius, mokinių nepasitikėjimas mokyklos darbuotojais, mokinių išitraukimas į grupes, kuriose skatinamos prosocialioms priešiškos vertybės. Išipareigojimą jaunimo mokykloje siekiama ugdyti taikant motyvacines priemones ir sankcijas. Šios priemonės neretai gerai veikia: mokiniai, įvertinę naudą, yra linkę priimti mokyklos taisykles ir įgyvendinti jos keliamus reikalavimus. Kita vertus, nesėkmingo išipareigojimo pavyzdžiai rodo, kad mokykla neretai sukelia vertybių konfliktus, o naudojamos kontrolės priemonės skatina jaunuolius maištauti ir elgtis priešišškai. Siekiant įtraukti mokinius į mokyklos veiklas, organizuojamos įvairios veiklos, atitinkančios mokinių poreikius ir interesus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sėkmingas mokinių išitraukimas tiesiogiai susijęs su specifinėmis mokytojų kompetencijomis, kurių dažnai pritrūksta.

Galutinis jaunimo mokyklos tikslas – išvystyta tikėjimo kategorija, tiesiogiai susijusi su prosocialių vertybių internalizavimo sėkme ir apimanti tris anksčiau

aptartas kategorijas: prisirišimą, išipareigojimą, išitraukimą. Svarbu atkreipti dėmesį, jog šių kategorijų įgyvendinimas gali sukelti dvejopą poveikį. Viena vertus, jaunimo mokyklos gali būti sėkmingas socializacijos tarpininkas, galintis padėti jaunuoliams tinkamai elgtis. Kitaip tariant, jos gali padėti įdiegti prosocialias vertybes ir nubrėžti visuotinai priimtinus tikslus, lemti sėkmingą jaunuolių integraciją į tradicines švietimo įstaigas, išitraukimą į darbo rinką ir visuomenę. Kita vertus, jaunimo mokyklų sėkmės atvejai nėra dažni, kadangi jos susiduria su vidiniais ir su išoriniais iššūkiais ir sunkumais. Pirma, jaunuoliai ne visuomet perima mokykloje diegiamas vertybes ir pradeda elgtis prosocialiai, mokyklą jie neretai suvokia kaip priešišką ir pernelyg neatitinkančią jų turimos vertybių sistemos instituciją. Antra, prisirišimo, išipareigojimo, išitraukimo ir tikėjimo kategorijos pačių jaunuolių neretai siejamos griežtai tik su jaunimo mokykla kaip institucija, gebančia geriausiai patenkinti jų esminius poreikius. Tai lemia, kad jaunuoliai, baigę mokyklą, nėra pakankamai savarankiški, vengia pasirinkti tolesnes perspektyvas už mokyklos ribų ir neretai grįžta į tą pačią socialinę aplinką, kurioje prasidėjo jų delinkventinio elgesio apraiškos. Tai leidžia daryti išvadą, kad jaunimo mokyklos vaidmuo negali būti vertinamas vienareikšmiškai, kadangi net ir tinkama tokių mokyklų veikla neretai suponuoja prieštarigus rezultatus.

Literatūra

- A g n e w 1992 – Robert Agnew, “Foundation for a general strain theory of crime and delinquency”, *Criminology*, Vol. 30, No. 1 [prieiga internete: <<http://clydebankhigh.org.uk/New%20CHS%20Website/Files/modern%20studies/Adv%20Higher/Cause-effectsEffects%20of%20Crime/Articles-handouts/Strain%20Theory.pdf>>, žiūrėta 2020-09-15].
- A r u m 2003 – Richard Arum, “Judging school discipline: the crisis of moral authority” [prieiga internete: <<https://archive.org/details/judgingschooldis00arum>>, žiūrėta 2020-10-09].
- B e r g e r, L u c k m a n n 1991 – Peter L. Berger, Thomas Luckmann, “The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge” [prieiga internete: <<http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf>>, žiūrėta 2020-09-28].
- B o r d u a 1961 – David J. Bordua, “Delinquent subcultures: Sociological interpretations of gang delinquency”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 388, No. 1 [prieiga internete: SAGE journals, žiūrėta 2020-09-25].
- C a m p b e l l 1964 – Ernest Q. Campbell, “The internalization of moral norms”, *Sociometry*, Vol. 27, No. 4 [prieiga internete: JSTOR, žiūrėta 2020-10-11].
- C a s s i n o, R o g e r s 2016 – Peter P. Cassino, William S. Rogers, “Hirschi’s Social Bonding Theory Nearly 45 Years Later: A comparison of a traditional, contemporary and hybrid model”, *Theory in Action*, Vol. 9, No. 2 [prieiga internete: EBSCO, žiūrėta 2020-10-17].
- C o h e n 1955 – Albert K. Cohen, “Delinquent boys: The culture of the gang” [prieiga internete: <<https://archive.org/details/delinquentboyscu00cohe>>, žiūrėta 2020-09-22].
- C o s t e l l o 1949 – John B. Costello, “Institutions for juvenile delinquents”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 261, No. 1 [prieiga internete: JSTOR, žiūrėta 2020-09-22].

- Davis, Dupper 2004 – Kathryn S. Davis, David R. Dupper, “Student–teacher relationships: An overlooked factor in school dropout”, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, Vol. 9, No. 1–2 [prieiga internete: EBSCO, žiūrėta 2020-10-19].
- De Certeau 1984 – Michel de Certeau, “The Practice of Everyday Life” [prieiga internete: <https://monoskop.org/images/2/2a/De_Certeau_Michel_The_Practice_of_Everyday_Life.pdf>, žiūrėta 2020-09-27].
- Foucault 1978 – Michel Foucault, “The History of Sexuality: Volume 1: An Introduction” [prieiga internete: <<https://suplaney.files.wordpress.com/2010/09/foucault-the-history-of-sexuality-volume1.pdf>>, žiūrėta 2020-10-13].
- Foucault 1982 – Michel Foucault, “The subject and power”, *Critical inquiry*, Vol. 8, No. 4 [prieiga internete: JSTOR, žiūrėta 2020-09-13].
- Free 2014 – Janese L. Free, “The importance of rule fairness: the influence of school bonds on at-risk students in an alternative school”, *Educational studies*, Vol. 40, No. 2 [prieiga internete: Taylor & Francis, žiūrėta 2020-09-13].
- Gold, Mann 1982 – Martin Gold, David W. Mann, “Alternative schools for troublesome secondary students”, *The Urban Review*, Vol. 14, No. 4 [prieiga internete: Springer, žiūrėta 2020-09-16].
- Gottfredson 2000 – Denise Claire Gottfredson, “Schools and delinquency” [prieiga internete: <<https://www.cambridge.org/core/books/schools-anddelinquency/E601B2B1D9C2BD19D349501E425D5373>>, žiūrėta 2020-10-05].
- Hirschi 1974 – Travis Hirschi, “Causes of delinquency” [prieiga internete: <<https://archive.org/details/causesofdelinqu00hirs/page/n7>>, žiūrėta 2020-09-23].
- JMK 2006 – „Jaunimo mokyklų koncepcija“, *Valstybės žinios*, Nr. 7–263.
- Justickaja et al. 2015 – Svetlana Justickaja, Jolanta Aleknavičienė, Vaidas Kalpokas, Renata Giedrytė-Mačiulienė, Alina Mickevič, Laima Žilinskienė, Tautvydas Žekas, „Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje“ [prieiga internete: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/JAUNIMO_DE-LINK_ELGESYS.pdf>, žiūrėta 2020-10-04].
- Lange, Sletten 2002 – Cheryl M. Lange, Sandra J. Sletten, “Alternative Education: A Brief History and Research Synthesis” [prieiga internete: ERIC, žiūrėta 2020-10-15].
- Lehr, Tan, Ysseldyke 2009 – Camilla A. Lehr, Chee Soon Tan, Jim Ysseldyke, “Alternative schools: A synthesis of state-level policy and research”, *Remedial and Special Education*, Vol. 30, No. 1 [prieiga internete: SAGE journals, žiūrėta 2020-10-08].
- Mitchell, Kelly 2010 – Audra Mitchell, Liam Kelly, “‘Walking’ with de Certeau in North Belfast: agency and resistance in a conflicted city” [prieiga internete: <<https://www.semanticscholar.org/paper/'Walking'-with-de-Certeau-in-North-Belfast%3A-Agency-Mitchell-Kelly/0ded79aca1285cb4819aed354a6c76b907d58126>>, žiūrėta 2020-09-27].
- Musick 1995 – David Musick, “An introduction to the sociology of juvenile delinquency” [prieiga internete: EBSCO, žiūrėta 2020-09-28].
- Omaji 1992 – Paul Omajo Omaji, “Schools and juvenile crime prevention”, *National Conference on Juvenile Justice* [prieiga internete: <<https://aic.gov.au/sites/default/files/publications/proceedings/downloads/22-omaji.pdf>>, žiūrėta 2020-10-11].

- Reio, Marcus, Sanders - Reio 2009 – Thomas G. Reio, Robert F. Marcus, Joanne Sanders-Reio, “Contribution of student and instructor relationships and attachment style to school completion”, *The Journal of Genetic Psychology*, Vol. 170, No. 1 [prieiga internete: Taylor & Francis, žiūrėta 2020-10-14].
- Robinson 2009 – Cara Robinson, “‘Nightscapes and leisure spaces’: an ethnographic study of young people’s use of free space”, *Journal of youth studies*, Vol. 12, No. 5 [prieiga internete: EBSCO, žiūrėta 2020-10-03].
- Rutter 1979 – Michael Rutter, “Fifteen Thousand Hours: Secondary Schools and Their Effects on Children” [prieiga internete: <<https://archive.org/details/fifteenthousandh00rutt/>>, žiūrėta 2020-10-03].
- Schutz 1946 – Alfred Schutz, “The well-informed citizen: An Essay on the Social Distribution of Knowledge”, *Social Research*, Vol. 13, No. 4 [prieiga internete: JSTOR, žiūrėta 2020-09-10].
- Shoemaker 2009 – Donald J. Shoemaker, “Juvenile delinquency” [prieiga internete: <<https://archive.org/details/juveniledelinqu0000shoe/page/n3/>>, žiūrėta 2020-09-25].
- Thorlindsson, Bernburg 2004 – Thorolfur Thorlindsson, Jon Gunnar Bernburg, “Durkheim’s theory of social order and deviance: A multi-level test”, *European sociological review*, Vol. 20, No. 4 [prieiga internete: JSTOR, žiūrėta 2020-10-07].
- Walter 2014 – Joseph E. Walter, “Motivational Techniques: Positively Impacting Students from Middle School through College”, *Academic Leadership Journal in Student Research*, Vol. 2 [prieiga internete: ERIC, žiūrėta 2020-10-13].
- Zdanevičius 2002 – Arnas Zdanevičius, „Ekspertai viešosios politikos formavimo procese: kriminologinis žinojimas ir nepilnamečių justicijos reformos ateitis“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Vol. 9, No. 1 [prieiga internete: <http://elibrary.lt/resursai/Mokslai/VU/Sociologija/Sociologija_2002_1.pdf#page=50>, žiūrėta 2020-09-30].

Radvilė Maskuliūnaitė

Jaunimo mokyklų vaidmuo taikant Travisio Hirschi socialinės kontrolės teoriją

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: socialinės kontrolės teorija, jaunimo mokykla, delinkventinis elgesys, jaunuolis.

Jaunimo mokykla apibūdinama kaip viena iš priemonių, galinčių padėti nuslopinti kylančias rizikas ir orientuoti jaunuolių delinkventinio elgesio apraiškas į tinkamą tikslą ir visuomenėje vyraujančią vertybių sistemą. Kita vertus, mokykla gali būti vertinama ir kaip kontrolės ir galios institucija, sukelianti priešišką reakciją ir atsaką į diegiamas normas, taisykles ir vertybes. Tai gali skatinti jaunuolius aktyviau pažeisti visuomeninius standartus, maištauti ir prieštarauti vyraujančiai sistemai.

Straipsnyje analizuojama jaunimo mokyklų daroma įtaka į delinkventinį elgesį linkusiams jaunuoliams, remiantis Travisio Hirschi socialinės kontrolės teorija ir pasitelkus ko-

kybinio tyrimo – pusiau struktūruoto interviu – metodą. Ieškoma atsakymų į klausimus, ar jaunimo mokyklos sėkmingai prisideda prie delinkventų jaunuolių socializacijos ir ar gali jiems suteikti motyvaciją grįžti į tradicinę švietimo sistemą, darbo rinką? O gal jos suvokiamos kaip mokyklos, izoliuojančios ir nuo visuomenės atskiriančios tuos, kurie yra nepageidaujami, netikint jų galimybėmis resocializuotis ir tapti visaverčiais visuomenės nariais? Siekiant atsakyti į šiuos klausimus atliktas interviu su ekspertais-praktikais – jaunimo mokyklose dirbančiais specialistais.

Tyrimas atskleidė, kad jaunimo mokyklos vaidmuo gali būti vertinamas dvejopai. Viena vertus, jos gali būti sėkmingas socializacijos tarpininkas, galintis padėti jaunuoliams išmokyti tinkamai elgtis, užtikrinantis socializaciją, prisirišimą, išitraukimą, įsipareigojimą ir tikėjimą. Kita vertus, tai, jog sėkmės atvejai nėra dažni, atskleidžia jaunimo mokyklų patiriamus iššūkius ir sunkumus. Jaunuoliai ne visuomet perima mokykloje diegiamas vertybes ir pradeda elgtis prosocialiai, mokykla neretai suvokiama kaip priešiška ir pernelyg neatitinkanti jaunuolių turimos vertybių sistemos. Darytina išvada, kad dėl dvejopo jaunimo mokyklos vertinimo tokių mokyklų vaidmuo negali būti apibrėžiamas vienareikšmiškai.

Radvilė Maskuliūnaitė

The Role of Youth Schools in Applying Travis Hirschi's Social Control Theory

S u m m a r y

Keywords: *social control theory, youth school, delinquent behaviour, youth.*

The youth school is described as one of the tools that can help to suppress the emerging risks and direct the manifestations of the delinquent behaviour of young people towards the proper purpose and the system of values prevailing in the society. On the other hand, the school can be seen as an authority of control and power, causing hostile reactions and responses to the norms, rules and values that are being introduced. This can encourage young people to become more violent towards social standards, rebel and oppose the prevailing system.

The article analyses the impact of youth schools on young people prone to delinquent behaviour according to Travis Hirschi's social control theory, using the method of the qualitative research – a semi-structured interview. The research raises the following questions: whether youth schools successfully contribute to the socialization of delinquent youth and can give them motivation to return to the traditional education system and the labour market? Or, on the contrary, can they be perceived as institutions that isolate and segregate those who are undesirable and nobody believes in their ability to re-socialize and become full members of the society? In order to answer these questions, interviews with experts-practitioners – specialists working in youth schools were carried out. For qualitative content analysis, empirical data was processed using MAXQDA software tool. By analyzing the results of the research and using the principle of the axial coding, the categories, according to their areas, were split into the first and second level subcategories.

The research reveals that the role of the youth school can be assessed in two ways. On the one hand, they can be a successful socializing agent that can help guide young people away from the delinquent behaviour by ensuring socialization, attachment, engagement, commitment and faith. On the other hand, the fact that success is not frequent reveals challenges and difficulties faced by youth schools. Young people do not always take over the values that are introduced at school and start to behave pro-socially, the school is often perceived as a hostile place that does not correspond to the value system of young people. The conclusion can be made that because of the ambivalent evaluation of youth schools, their role cannot be assessed unambiguously.

R a d v i l ė M A S K U L I Ū N A I T Ė

Nepriklausoma tyrėja

Jonažolių g. 11–68,

LT-04135, Vilnius

[radvilema@gmail.com]

Straipsnis gautas 2020 m. lapkričio 9 d., priimta 2020 m. lapkričio 20 d.

Received 9 November 2020, accepted 20 November 2020.